

УДК 373.3.016:78 (477)

## ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ

© Т. М. Турчин

*Досліджено шляхи удосконалення системи початкової музичної освіти в Україні. Встановлено вплив суттєвого оновлення загальної музичної освіти молодших школярів на набуття ними основ музичної грамоти та розвиток елементарних практичних умінь у галузі музичного мистецтва (сприймання, оцінювання, творення). Доведено, що уміле використання нововведень допоможе вчителю створити умови для розвитку музичної освіченості молодших школярів у всіх напрямках навчальної діяльності*

**Ключові слова:** учитель, урок музики, творчість, емоції, мистецька інформатизація, українська музика, імпровізація

*In the process of research it was established, that modernization of the primary general musical education it is a process and result of production, grounding and introduction of the positive changes into it, conditioned by the requirements of modernity according to the degree of musical education of young school children. On the base of analysis of scientific literature, the study and generalization of practical experience there were revealed the reserves of essential renewal and generalization of musical education of the young school children according to the present conditions of social development. The main approach to modernization of the primary general education in Ukraine was determined in the research; it was based on the idea of humane-esthetical development of the person. There was offered organizational-methodical model of modernization of the primary general musical education that includes: elucidation of the aim of primary general musical education, determination of its new content, principles, pedagogical conditions, methods, forms, optimal succession of the music teaching of the primary school pupils, introduction of innovative changes to the assessment of the results of music teaching of pupils. It was proved, that the skillful use of innovations would help teacher to create conditions for the development of musical education of the young school children in all directions of their learning activity – cognition of music, its assessment, musical creativity*

**Keywords:** teacher, music lesson, creativity, emotion, artistic informatization, Ukrainian music, improvisation

### 1. Вступ

Перед українською освітою стоїть важлива наукова проблема, яка полягає в необхідності визначити сучасні умови і чинники формування і розвитку особистості людини. Освітній простір, будучи стратегічним ресурсом конкурентоспроможності держави на міжнародній арені та важливим чинником поліпшення добробуту громадян має зазнати кардинальних змін. Стан і тенденції розвитку світової освіти вимагають від нашої держави якомога швидшої та динамічної трансформації вітчизняних освітніх стандартів. Школа покликана стати тим місцем для особистості учня і вчителя, де буде духовно збагачуватись кожен учасник навчально-виховного процесу, формуватись громадянська зрілість і особиста відповідальність за свій вклад у національно-культурне відродження України. Конституція України, Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма “Вчитель” та ін. документи вказують на необхідність перебудови освіти, яка гарантує людині гідне існування в суспільстві. Національна доктрина розвитку освіти в Україні визначила пріоритетні напрями та шляхи забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації [1].

Міністерство освіти та науки України презентувало проекти документів [2–4], які є проектами майбутніх позитивних змін у галузі української освіти. Посилення в цих документах культури творчої

функції освіти спрямовує підготовку вчителів на набуття компетентності в мистецькій галузі, зокрема в її музичному напрямі. Завдання нової української школи полягає у вихованні самостійної дитини, яка б вміла мислити, вчитися інформаційній та медіа грамотності, міжкультурній комунікації, застосовувати набуті навички у житті, піклуватися про себе. Але нова Концепція вчитиме дитину не тільки вчитися, а й найголовнішому, займатися саморозвитком, виховує у дитини бажання до пізнання.

Сучасні умови розвитку суспільства, зокрема успіх музичного шоу-бізнесу в нашій країні, що сформував не лише “смаки”, але й стійке небажання дітей взагалі помічати всю сукупність мистецького багатства, накопиченого людством у ході багатовікової історії, з одного боку, а з іншого – об’єктивна виховна і розвивальна значущість мистецтва, – спричиняють принципово нові вимоги і до музичної освіти, необхідність пошуку засобів оновлення початкової її ланки, де закладаються основи музичної культури дітей. Модернізація початкової загальної музичної освіти в Україні потребує впровадження у навчальний процес нових наукових підходів, ефективних форм, методів і засобів, реалізація яких зорієнтована на впровадження інновацій, які б осучаснили її, наблизили до вимог суспільства. Ефективність музичного навчання значною мірою визначається якістю педагогічного керування цим процесом, яке має орієнтуватися на створення сприятливих умов для музичного розвитку особистості, спрямованого на стимулювання і усвідомлення форм

його свідомого перебігу; у встановленні духовної спільності з учнем.

## 2. Літературний огляд

Аналіз філософської, психолого-педагогічної, музичної літератури з даної проблематики свідчить про недостатню чітку координацію наукових досліджень в плані комплексного вивчення модернізаційних процесів та розуміння їх складових. В дослідженнях сучасних вчених [5–8] розроблені питання формування духовної культури учнів, впровадження гуманістичних орієнтирів музичного навчання, естетичного виховання. У теоретичних та методичних працях [9–12] питання діагностування і розвитку сприймання музики, формування художньо-образного мислення та музичних здібностей розглядаються в контексті більш широкої проблематики музичного виховання. Питання музичного виховання дітей та підготовки висококваліфікованих спеціалістів – учителів музики в загальноосвітній школі завжди були в центрі уваги провідних українських науковців [10, 11, 13–15] і розглядалися в тісному взаємозв'язку і взаємообумовленості. Роздуми про особливості професії учителя музики, його покликання і високу відповідальність стали основою створення сучасної концепції мистецької освіти України. У роботах науковців [16–19] досліджувались різні аспекти педагогічної інноватики. Розглянуті проблеми інновації стосуються професійної майстерності учителя музики в контексті акмеологічного підходу, оновлення музичної освіти в початковій школі. Музичне навчання визначається дослідниками як складний, діалектичний процес розвитку не лише музичних, а й ширше – художньо-творчих здібностей людини. Воно активізує розвиток усього комплексу здібностей, виходячи за межі музичної діяльності, охоплюючи всі сфери психіки людини, оскільки сприйняття музики, спираючись на емоції, переживання, почуття, немов “пропускає” через себе пізнання і оцінювання явищ навколишньої дійсності. Проте, попри численні і вагомі за теоретичними і практичними результатами надбання, поза чергою залишається проблема комплексного дослідження інновацій в методиці музичного навчання і уміле використання нововведень учителями в процесі активізації емоційного, інтуїтивно-образного фактору процесу сприймання і виконавсько-творчого осягнення музики дітьми.

## 3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – полягає у визначенні шляхів реалізації модернізаційних процесів в сучасній початковій музичній освіті, які мають ґрунтуватись на впровадженні методів навчання, що активізують емоційні, інтуїтивно-образні фактори процесу сприймання і виконавсько-творчого осягнення музики.

Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні завдання:

– охарактеризувати нововведення, що сприяють удосконаленню системи початкової загальної музичної освіти в Україні;

– дослідити функції учителя музики, який би сформував особистість, здатну до творчості, ініціати-

ви саморозвитку, самоосвіти, ціннісного ставлення до навколишнього світу і самого себе.

## 4. Впровадження сучасних технологій музичного навчання

### 4. 1. Нововведення, що сприяють удосконаленню системи початкової загальної музичної освіти в Україні

Розроблена організаційно-методична модель сприяє удосконаленню системи початкової загальної музичної освіти в Україні. Музична освіченість молодших школярів в межах музично-педагогічної освіти має передбачати розширення слухацького досвіду дітей, підсилення їх здатності до емоційного переживання музики, її аргументованого оцінювання, до творчого самовираження у виконавській діяльності. Організаційно-методична модель є схематичним відтворенням спеціально організованого музичного навчання, що включає висвітлення її мети, визначення оновленого змісту на основі внесення певних коректив; розробку принципів та педагогічних умов забезпечення ефективності сучасної загальної початкової музичної освіти; оновлення методів і прийомів музичного навчання молодших школярів; внесення інноваційних змін до оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках музики [17, 18].

Модернізація змісту загальної музичної освіти у початковій школі має орієнтуватись насамперед на визнані шедеври світової музичної культури на відміну від випадкового включення до навчальних програм творів лише з огляду на вікові можливості, але різні за своєю художньою цінністю. Сучасний урок музики має будуватись на “еталонних” зразках музичного мистецтва. Зміст початкового загального музичного навчання передбачає якомога ширше відтворення української музичної культури, що має домінувати у навчальному репертуарі. Важливо забезпечити повноту і різноманіття жанрово-стильових характеристик навчального репертуару шляхом освоєння зі школярами академічної, народної, духовної музики, а також кращих зразків розважальної, популярної серед молоді музики [17].

Повнота системи принципів загальної музичної освіти в умовах сучасності може бути досягнута на основі додаткового введення до традиційної системи таких, як: принцип забезпечення взаємодії духовного, загальнокультурного, музичного розвитку учнів; принцип опори на єдність усвідомлюваних та неусвідомлюваних чинників музичної діяльності; принцип врахування результатів взаємодії керованої і спонтанної музичного розвитку дітей.

Провідні педагогічні умови початкової загальної музичної освіти, що сприяють її оновленню, включають такі, як: виявлення, врахування і збереження індивідуальності учнів; створення на уроці атмосфери психологічної розрядки; творче спрямування всіх різновидів музичної діяльності (слухання, виконання музики, елементи композиції); спонукування учнів до усвідомлено-оцінного сприйняття музики, яке спрямоване на формування у дітей здатності критично освоювати музичну інформацію на уроках і у повсякденні [17, 18].

Оновлений спосіб систематизації і розроблення методів музичного навчання у початковій школі полягає у акцентуванні ролі творчого чинника, ступеню творчого самовиявлення школярів, що привело до визначення таких методичних блоків, як: інформаційно-пояснювальний, спрямований на формування основ мистецької ерудиції учнів (розширення музично-слухового досвіду, спонування до емоційно-оцінювального переживання музичних образів, надання можливості учням порівняння і вибору найбільш привабливого в музиці, залучення дітей до ідентифікації музичних і власних життєвих вражень, а також спонування учнів до різних видів словесної інтерпретації змісту музичних образів, елементарного аналітичного їх осмислення, проведення аналогій із різними видами мистецтва); наслідувально-репродуктивний, метою якого є відпрацювання музичних умінь і навичок дітей у процесі наслідування та неодноразового повторення виконавських дій (відтворення дій за зразком при формуванні умінь звукодобування, дихання, ансамблевого співу, виконання вправ щодо гри на елементарних дитячих інструментах тощо), пошуково-творчий, що орієнтує процес музичного навчання на максимальну активізацію творчих дій учнів та їх творчий самовияв (послідовне включення до навчального процесу методів варіантного розв'язання навчально-творчих завдань, залучення дітей до імпровізації, елементарної композиторської творчості).

Розроблена систематизація є цілісною, оскільки запропоновані методи фокусуються в одному напрямку – розвитку творчої активності учнів.

Завдання модернізації освіти уможливають урізноманітнення різновидів музичної діяльності учнів (на уроках і у позакласній роботі), які мають стосуватися пізнання-слухання музики; аналізу-оцінювання музики; виконання-творення музики учнями. Такий підхід дозволяє якнайповніше врахувати попередні здобутки музичної практики і відкриває шлях до систематизованого пошуку інновацій у цій галузі.

У дослідженні представлено оновлені вимоги до оцінювання результатів музичного навчання учнів. Пропонується в основу забезпечення об'єктивного оцінювання навчальних успіхів учнів покласти визначення ступеню зацікавленості учнів музикою, ступінь творчої активності дітей у музичній діяльності. Оновлені засоби оцінювання на уроках музики загальноосвітньої школи у початкових класах мають ґрунтуватися на широкому застосуванні форм ігрової діяльності. Доведено, що механічне перенесення способів оцінювання з інших навчальних предметів в галузь мистецтва та недостатність уваги до відтворення специфіки навчання музичного мистецтва (роль емоційно-суб'єктивного фактору в сприйнятті, оцінюванні і творенні музики, відсутність прямої залежності розвитку музичних здібностей дитини від її навчальних зусиль, психологічна готовність дітей молодшого шкільного віку до об'єктивної оцінки результатів власної музичної діяльності) неприпустимі [18].

#### 4. 2. Функції учителя музики

Результативність модернізації початкової музичної освіти є залежною від спеціальної підготов-

ки учителів музики для роботи з молодшими школярами.

Сучасна музична освіта активно використовує поняття “гуманізм” як найбільш актуальне і багатозначуще. Висування його на ключові позиції у теоретичному плані є цілком закономірним з огляду на перехід до особистісно орієнтованої педагогіки, яка надає виняткового значення умінню індивіда прогнозувати і контролювати свою діяльність та власне життя. Ця ідея інтерпретована Г. Баллом у сенсі оновлення освіти щодо створення найкращих умов для розвитку психічних, фізичних і моральних можливостей дитини, формування у неї гуманних рис особистості [5].

Естетичне виховання входить в систему гуманізації освіти як системоутворювальне, допомагає учням орієнтуватися у світі естетичних цінностей. Для того, щоб ця система впливала на дитину найбільш ефективно і досягала поставленої мети, В. Сухомлинський відзначив, що вона повинна бути, насамперед, єдиною, поєднувати всі предмети та позакласні заняття, все життя школяра, де кожний предмет і заняття мають свої чіткі завдання у формуванні естетичної культури і особистості школяра [20].

Важко розвивати естетичні ідеали, художній смак, коли особистість вже сформована. Н. Миропольська, С. Ничкало відзначають, що “початкові класи – сенситивний період у школі для виховання дитини, культури її поведінки, розвитку чуття краси. Саме в цей час інтенсивно формується сенсорна сфера особистості дитини, збагачується її чуттєвий досвід” [8]. Тому кожний індивід багаторазово змінює якість свого естетичного світосприймання, що підтверджується психовіковими особливостями процесу формування естетичного світосприймання у молодших школярів. І. Зязюн та інші вчені-педагоги підкреслюють, що естетичне виховання “розкривається у тісному взаємозв'язку і взаємодії з іншими явищами життя” [7].

Естетичне виховання не сприймається поза освоєнням системи цінностей. Від того, як і які цінності увійдуть у свідомість кожної дитини, залежать духовна наповненість, зміст її життя.

Особистість учителя, її ціннісні орієнтації, зміст та ідеали характеризуються педагогічною спрямованістю й визначають сутність педагогічної діяльності, засоби спілкування та творчості [6, 16].

Функції учителя музики не зводяться до передачі учням певних знань щодо музичного мистецтва. Втілення гуманістичної парадигми передбачає впровадження форм спільної музичної діяльності з метою розвитку комунікативних якостей дітей, їх толерантності. Ефективність цієї роботи підвищиться, якщо учитель буде подавати не готові істини, а завдяки формуванню особистісних якостей учнів, збереженню їх індивідуальності, розвитку творчої активності, скерує процесом самостійного відкриття і осмислення отриманих знань. Найкращим каталізатором підвищення емоційного фону занять має бути застосування у викладацькій практиці гуманістичної психології навчання, яке пропускає перебудову навчання за такими напрямками: створення психологічного клімату довіри

між учителем і учнями; забезпечення співробітництва у прийнятті рішення між усіма учасниками навчального процесу; актуалізація мотиваційних ресурсів навчання; розвиток в учителів особливих індивідуальних настанов, які найкраще відповідають гуманістичному навчанню. Щоб така модель працювала, від учителя крім інформаційного забезпечення вимагається розроблення прийомів формування позитивних емоцій (створення творчої обстановки на уроці; порівняння; зміна інтонацій; використання міміки і жестів; піднесеність настрою; створення атмосфери розкутості, доброзичливості тощо). Учитель має керувати емоційним фоном навчальних занять; активніше здійснювати гуманізацію навчально-виховного процесу, яка буде сприяти утворенню доброзичливих взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу.

Одним із стратегічних напрямів модернізації початкової музичної освіти має стати освоєння багатства національного мистецтва як невід'ємної частини їхньої духовності, тобто здатності до активного засвоєння і відтворення світу художніх цінностей. Учитель має використовувати у навчальному репертуарі твори національного мистецтва, визначаючи орієнтири їх музично-образного мислення. Адаже в сучасних умовах розрив між наявною художньою культурою учнів і справжніми цінностями мистецтва дедалі збільшується і загрожує відчуженням учнів від його світової скарбниці. У змісті сучасного навчання в початковій музичній освіті мають бути твори як світової музичної культури, так і представлені іншими видами мистецтва. Молодших школярів необхідно ознайомлювати з молодіжною субкультурою, серед якої живуть діти. Учителі повинні мати відповідну культурологічну підготовку, щоб забезпечити розвиток музичної культури учнів. Виходячи з того, що музичне мистецтво відображає емоційний стан людини, відтворює широку гаму емоційно-естетичних переживань, то у викладанні музики в школі необхідно актуалізувати її емоційно-виховний вплив. Поряд з ігровою, специфічною для молодших школярів, є художня діяльність, яка має проявитися у ліпленні, руховій діяльності, малюванні, співі, слуханні казок. Через спроможність розповісти про свої враження, виконання танцювальних рухів тощо у дітей відбудеться емоційно-естетичний розвиток, з'явиться власне ставлення до музики. Після того як молодші школярі дійдуть висновку, що є мелодії сумні і веселі, спокійні і бадьорі, учитель у співпраці з дітьми має закласти інтерес до виконання творчих завдань.

Результативність музичного навчання має передбачати таке його спрямування, яке б максимально сприяло отриманню естетичної насолоди від спілкування з мистецтвом, від занять музикою. Інформатизація має сприяти розширенню обізнаності початківців із музичними творами, формуванню їх досвіду слухання музики, активізації способів музично-творчого самовияву в мисленневих та практичних діях.

### 5. Результати дослідження та їх обговорення

Враховуючи головне завдання загальної музичної освіти – реалізацію виховного і загальнорозви-

ваючого впливу мистецтва на становлення особистості дітей, формування їх світоглядних позицій і загальнокультурного розвитку вважаємо, що основу навчального репертуару сучасної початкової школи має складати українська музика. Збагачення навчального репертуару для виконання і слухання музики здобутками українського мистецтва, що відбиває художньо-творчий, моральний та інтелектуальний компоненти свідомості рідного народу, його духовності, розвитку історії, культури і на цій основі надає можливість молодшим школярам пізнати себе як частки своєї нації, а через неї – всього людства.

Оновлений зміст загальної музичної освіти молодших школярів має включати жанри академічної, народної, духовної музики, а також кращі зразки розважальної, популярної серед молоді музики. Вимога щодо поєднання в програмах традиційних напрямів академічної музики із напрямками мистецтва, що нині побутують серед молоді, зумовлено потребою надати учням естетичні орієнтири оцінювання та відбору естетично досконалого від недостатньо художнього, навчити відбирати істинні цінності, які, без сумніву, є в будь-якому виді музики, сприяти розвитку здатності учнів розуміти різницю між «серйозною» музикою і «легкою».

Зміст загальної музичної освіти учнів початкової школи має розвиватись у напрямку поєднання художньої спадщини і кращих зразків сучасної музики, значно ширше, ніж дотепер, впровадження її до навчально-виховного процесу.

У результаті дослідження визначено необхідність доповнити існуючу, традиційну систему принципів музичного навчання учнів початкової школи, такими як: принцип забезпечення взаємодії духовного, загальнокультурного, музичного розвитку учнів; принцип опори на єдність усвідомлюваних та неусвідомлюваних чинників музичної діяльності учнів та принцип врахування результатів взаємодії керованої і спонтанного музичного розвитку дітей.

Введення принципу забезпечення взаємодії духовного, загальнокультурного, музичного розвитку учнів передбачає необхідність збагачення внутрішнього світу дітей, розширення їх уявлень щодо соціальної значущості загальнолюдських, культурних, художніх цінностей на основі спеціальної організації музичної діяльності учнів. Виховний потенціал музичного мистецтва має реалізовуватись шляхом орієнтації музично-навчальних дій молодших школярів на творче самовираження в процесі художньої діяльності, на саморозвиток, духовно-культурне самовдосконалення.

Принцип опори на єдність усвідомлюваних та неусвідомлюваних чинників музичної діяльності учнів має сприяти нівелюванню існуючої в системі початкової загальної музичної освіти переваги раціонально-логічних способів пізнання над емоційними. Музичне навчання у початковій школі має активізувати підсвідомі, спонтанні, інтуїтивні способи вирішення музично-творчих завдань.

Принцип врахування результатів взаємодії керованої і спонтанного музичного розвитку дітей ґрунтується на досягненні оптимального співвідно-

шення між силою свободи і тиску. Оскільки світогляд дітей формується під впливом соціального середовища, не тільки на уроках, а і в процесі сприймання музики, що оточує повсякдення дітей поза межами класної кімнати, означений принцип орієнтує вчителя на уважне ставлення до музичного досвіду дітей, набутого не тільки на музичних заняттях під керівництвом вчителя, а й самостійно.

Дотримання визначених принципів забезпечує результативність впровадження гуманно-естетичного підходу, сприяючи досягненню повноти і системності їх цілісного поєднання.

Оновленню музичної освіти, підкресленню ролі особистісного фактору в музичному навчанні молодших школярів, має сприяти постійне, систематичне піклування вчителя про виявлення, врахування і збереження індивідуальності учнів.

Вимога щодо збереження індивідуальності учнів безпосередньо стосується також і їхніх естетичних смаків. Не нівелювання своєрідності художніх уподобань, а підтримка проявів оригінального ставлення до оцінки музичних творів чи самостійних творчих спроб дитини у сфері виконавського тлумачення музики або її створення – необхідна умова забезпечення ефективності загальної музичної освіти молодших школярів.

Важливого значення в річищі гуманно-естетичного підходу до забезпечення прогресивного розвитку загальної музичної освіти набуває також визначення такої умови, як створення позитивної атмосфери навчання на уроках музики. Навчання в сучасній школі, об'єктивна зумовленість до підвищених вимог у досягненні його результатів спричиняють перенапругу дітей, їх перевантаження, потребу в надто інтенсивній мобілізації зусиль. Через те завдання уроків мистецтва, зокрема музичного, щодо забезпечення психологічної розрядки дітей можуть бути реалізовані шляхом створення атмосфери доброзичливого ставлення учителя до дітей і дітей між собою, максимальне уникнення їх втомлюваності на уроках чи у позакласній діяльності, піклування про формування і підтримку музичних інтересів дітей, зацікавлення їх процесом музичної діяльності.

Визначення такої умови, як забезпечення пріоритету практичних форм музичної діяльності, спрямоване на освоєння учнями мистецтва, насамперед у процесі музикування, активної музичної діяльності. Залучення дітей до співу, до гри на елементарних музичних інструментах має переважати у початковій школі над слуханням і розбором музичних творів. Впровадження цієї умови зумовлено насамперед віковими особливостями молодших школярів, для яких характерною є схильність до активних дій, до безпосереднього самовияву. Завдання учителя – зберегти прагнення дітей до активних форм освоєння мистецтва, до практичної музичної діяльності, розвинути і закріпити це прагнення.

Спонування учнів до усвідомлено-оцінного сприйняття музики спрямовано на формування у дітей здатності критично освоювати музичну інформацію, а не бездумно її поглинати. Завдання модернізації – забезпечити підсилену увагу до формування у

молодших школярів здатності оцінки музичних творів не лише на уроках, за допомогою вчителя, а й самостійно, у повсякденному житті. Загальне музичне навчання дітей у початковій школі має бути спрямоване таким чином, щоб залучати дітей до вироблення власної естетичної позиції, розвитку у них умінь виявляти фальш у мистецтві, відрізняти естетичне і антиестетичне, художнє і антихудожнє.

Процес модернізації загальної музичної освіти не може оминати необхідність підсилення творчого спрямування всіх різновидів музичної діяльності. Дотримання цієї умови має пронизувати не лише виконавські напрями музичного навчання дітей, не тільки завдання щодо залучення дітей до елементарної композиції, а й всі інші різновиди навчальної діяльності, в тому числі і слухання музики, її словесне коментування, розбір. Окреслення цієї умови в контексті нашого дослідження мотивується необхідністю особливо загострити увагу до потреб творчого розвитку сучасних школярів. Прогресивний розвиток суспільства вимагає підготовки активних, творчо спрямованих працівників, а не пасивних виконавців. Оскільки художня діяльність містить надзвичайно потужний потенціал творчого розвитку людини, ми стверджуємо, що поза його реалізацією сучасна музична освіта втрачає сенс.

Запропоновані методи навчання музики ми розуміємо як способи взаємодії вчителя і учнів, спрямовані на формування досвіду емоційно-оцінного ставлення дітей до мистецтва і дійсності, розвиток музичних здібностей і виконавських умінь та навичок, а також потреб у спілкуванні з музичним мистецтвом, художніх інтересів і смаків, здатності до творчого самовияву, розширення знань учнів щодо мистецтва.

Відтворення специфіки музичного навчання дітей у початковій школі призвело до розробки таких блоків методів, як:

– інформаційно-пояснювальний, спрямований на формування основ мистецької ерудиції учнів. До цього блоку входять дві групи методів і прийомів. Першу зорієнтовано на розширення музично-слухового досвіду учнів, спонування їх до емоційно-оцінювального переживання музичних образів, надання їм можливості порівняння і вибору найбільш привабливого в музиці, залучення до ідентифікації музичних вражень із життєвими. Друга група методів і прийомів музичного навчання передбачає спонування учнів до різних видів словесної інтерпретації змісту музичних образів, елементарного аналітичного їх осмислення, проведення аналогій із різними видами мистецтва;

– наслідувально-репродуктивний метод. Загальна орієнтація на творчий розвиток не виключає у музичному навчанні застосування репродуктивних способів практичного освоєння матеріалу, яке детермінується сутністю музично-виконавського процесу, одним із суттєвих елементів котрого є відпрацювання практичних дій, техніки виконання;

– пошуково-творчий метод. Означений блок методів передбачає послідовне включення до навчального процесу методів варіантного розв'язання навчально-творчих завдань, залучення дітей до елемен-

тарної композиторської творчості, музичної імпровізації (рухове відтворення музики, створення поспівок на заданий словесний текст тощо).

Запропоновану класифікацію методів і прийомів у модернізованій системі загального музичного навчання учнів початкових класів можна вважати цілісною, оскільки вона об'єднує, фокусує в одному напрямку педагогічні зусилля, підпорядковує їх єдиній меті – творчому розвитку учнів у процесі музичної діяльності.

Визначені методи реалізуються у традиційних формах (урок і позаурочні, а також індивідуальні, групові та колективні у межах уроку або позакласного заняття) музичного навчання, які трактуються в дослідженні як зовнішнє вираження взаємопов'язаної музично-навчальної діяльності вчителя і учнів. Узагальнення здобутків музичної педагогіки та завдання модернізації освіти уможливають визначення найефективніших різновидів музичної діяльності прогресивного розвитку учнів в початковій школі. Доцільно таким чином систематизувати різновиди музичної діяльності: пізнання-слухання музики, аналіз-оцінювання музики, виконання-творення музики.

Традиційні способи залучення учнів до пізнання-слухання музики пропонуємо доповнити такими, як: перегляд комп'ютерних навчальних програм, порівняльне слухання музики у живому звучанні та у запису, самостійний пошук цікавих і доступних творів у ЗМІ, рольові ігри «питання-відповідь», проспівування доступних інструментальних творів, застосування таких форм ігрової діяльності, як музичні «екскурсії», загадки, ребуси, вікторини тощо.

Аналіз-оцінювання музики спрямовано на активізацію музично-аналітичного та емоційно-оцінювального мислення школярів і передбачає додатково до розповсюджених у практиці музичного навчання введення ігор типу «музичне журі», «виконавська самопрезентація», проведення концертів-діалогів, концертів «за заявками слухачів» на уроках музики та у межах музично-просвітницької діяльності тощо.

Виконання-творення музики зорієнтовано на розвиток виконавських умінь та навичок учнів, а також активізацію продуктивно-творчої діяльності молодших школярів. Йдеться про застосування та модифікацію таких традиційних форм навчання сольного, ансамблевого, хорового співу як репетиція, колективні та індивідуальні форми підготовки до шкільних свят, виконавські міні-конкурси, створення гуртків індивідуального навчання гри на музичних інструментах в загальноосвітніх школах, залучення дітей до різновидів ансамблево-колективного музикування; використання різних форм театралізованої діяльності (інсценізація пісень, музично-рухова інтерпретація казки, застосування елементів лялькового музичного театру, тощо).

Завдання модернізації загальної музичної освіти у початковій школі передбачає також впровадження інноваційних підходів до здійснення контролю за навчальними успіхами учнів та до оцінювання результатів музичної діяльності.

Результативність модернізації загальної початкової музичної освіти є залежною від спеціальної

підготовки вчителів музики для роботи з молодшими школярами. До нагальних завдань забезпечення прогресивного розвитку музично-педагогічної освіти відносяться такі, як: розширення ерудиції майбутніх учителів в галузі мистецтва, зокрема музики для дітей, виконавське її опрацювання; освоєння засад психології розвитку музичних здібностей молодших школярів; набуття умінь і навичок роботи з дитячими голосами та засобів організації та проведення хорових занять із молодшими школярами; опанування широкого діапазону різноманітних ігрових методик музичного навчання учнів; оволодіння засобами художньо-емоційного впливу на досягнення початківцями музичного мистецтва; розвитку власних творчих умінь і навичок (підбирання за слухом музичних зразків, елементарної композиції, імпровізації тощо).

## 6. Висновки

Отже, у статті запропоновано організаційно-методичну модель модернізації початкової загальної музичної освіти, що включає: з'ясування мети початкової загальної музичної освіти, визначення її оновленого змісту, принципів, педагогічних умов, методів, форм, оптимальної послідовності музичного навчання учнів початкової школи, внесення інноваційних змін до оцінювання результатів музичного навчання учнів. Зміст початкового загального музичного навчання передбачає якомога ширше відтворення української музичної культури. При визначенні змісту загальної початкової музичної освіти, пропонуємо зосередити увагу виключно на визначених шедеврах світової музичної культури. Важливо забезпечити повноту і різноманіття жанрово-стильових характеристик навчального репертуару шляхом освоєння зі школярами академічної, народної, духовної, розважальної музики. Повнота системи принципів загальної музичної освіти в умовах сучасності може бути досягнута на основі додаткового введення до традиційної системи такі, як: принцип забезпечення взаємодії духовного, загальнокультурного, музичного розвитку учнів, принцип опори на єдність усвідомлених та неусвідомлених чинників музичної діяльності, принцип врахування результатів взаємодії керованого і спонтанного музичного розвитку дітей. Провідні педагогічні умови початкової загальної музичної освіти, що сприяють її оновленню, включають такі, як: виявлення, врахування і збереження індивідуальності учнів, створення на уроці атмосфери психологічної розрядки, творче спрямування всіх різновидів музичної діяльності (слухання, виконання музики, елементи композиції), спонування учнів до усвідомлено-оцінного сприйняття музики. Оновлений спосіб систематизації і розроблення методів музичного навчання у початковій школі полягає у акцентуванні ролі творчого чинника, ступеню творчого самовиявлення школярів, що привело до визначення таких методичних блоків, як: інформаційно-пояснювальний, наслідувально-репродуктивний, пошуково-творчий. Завдання модернізації освіти уможливають урізноманітнення різновидів музичної діяльності учнів

(на уроках і у позакласній роботі), які мають стосуватися пізнання-слухання музики; аналізу-оцінювання музики; виконання-творення музики учнями. Пропонується в основу забезпечення об'єктивного оцінювання навчальних успіхів учнів покласти визначення ступеню зацікавленості учнів музикою, ступінь творчої активності дітей у музичній діяльності. Оновлені засоби оцінювання на уроках музики загальноосвітньої школи у початкових класах мають ґрунтуватись на широкому застосуванні форм ігрової діяльності.

Доведено, що уміле використання нововведень допоможе вчителю створити умови для розвитку музичної освіченості молодших школярів у всіх напрямках навчальної діяльності молодших школярів – пізнанні музики, її оцінюванні, музичній творчості. Важливо прагнути до єдності результативної та процесуальної мотивації поведінки учня, його спрямованості на результат і спосіб навчальної діяльності.

#### Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України [Текст] // II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти. – К., 2002.
2. Проект Закону “Про освіту” [Текст]. – Верховна Рада України, 2016. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=58639](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639)
3. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/proekt\\_koncepc.pdf](http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf)
4. Проект “Нова українська школа” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>
5. Балл, Г. Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти [Текст] / Г. Балл. – Рівне: Листа-М., 2003. – 128 с.
6. Бех, І. Духовний розвиток особистості: поступ у незвідане [Текст] / І. Бех // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1. – С. 5–13.
7. Зязюн, І. Естетичний досвід особи. Формування та сфери впливу [Текст] / І. Зязюн. – К.: Вища шк., 1976. – 172 с.
8. Миропольська, Н. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання [Текст]: навч. пос. / Н. Миропольська, С. Ничкало та ін. – Тернопіль: Богдан, 2006. – 240 с.
9. Науменко, С. Психологія музичності та її формування у молодших школярів [Текст]: навч. посіб. / С. Науменко. – К.: КДПУ, 1998. – 158 с.
10. Падалка, Г. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) [Текст] / Г. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
11. Ростовський, О. Актуальні проблеми сучасної музично-педагогічної освіти [Текст] / О. Ростовський // Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти. – 2007. – С. 21–22.
12. Хлебникова, Л. Робота з професійним дитячим хором [Текст] / Л. Хлебникова // Початкова школа. – 2000. – № 11. – С. 47–49.
13. Ростовський, О. Педагогіка музичного сприймання [Текст]: навч.-метод. пос. / О. Ростовський. – К.: ІЗМН, 1997. – 256 с.
14. Рудницька, О. Педагогіка: загальна та мистецька [Текст]: навч. пос. / О. Рудницька. – Тернопіль: Богдан, 2005. – 360 с.

15. Щолокова, О. Особливості підготовки студентів-магістрантів у системі мистецької освіти [Текст] / О. Щолокова // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 4. – С. 151–158.

16. Козир, А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти [Текст]: монографія / А. В. Козир. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 380 с.

17. Турчин, Т. М. Організаційно-методична модель модернізації початкової музичної освіти [Текст]: навч.-метод. пос. / Т. М. Турчин. – Чернігів: Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, 2013. – 112 с.

18. Турчин, Т. М. Початкова музична освіта: проблеми модернізації [Текст]: монографія / Т. М. Турчин. – Чернігів: ПАТ “ПВК “Десна”, 2013. – 368 с.

19. Турчин, Т. Специфіка підготовки учителів музики до інноваційної педагогічної діяльності в початковій школі [Текст]: зб. наук. пр. / Т. Турчин; гол. ред. Н. С. Побірченко та ін. // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2013. – Вип. 7. – С. 131–137.

20. Крутецкий, П. Эстетическое воспитание [Текст] / П. Крутецкий. – М.: Знание, 1987. – 234 с.

#### References

1. Nacional'na doktryna rozvytku osvity Ukrainy (2002). II Vseukrai'ns'kyj z'izd pracivnykiv osvity. Kyiv.
2. Proekt Zakonu “Pro osvitu” (2016). Verhovna Rada Ukrainy. Available at: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=58639](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639)
3. Proekt Koncepcii rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 roky. Available at: [http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/proekt\\_koncepc.pdf](http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf)
4. Proekt “Nova ukrai'ns'ka shkola”. Available at: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>
5. Ball, G. (2003). Suchasnyj humanizm i osvita. Social'no-filosofski ta psihologo-pedagogichni aspekty. Rivne: Lysta-M., 128.
6. Beh, I. (2007). Duhovnyj rozvytok osobystosti: postup u nezvidane. Pedagogika i psihologija, 1, 5–13.
7. Zjazjun, I. (1976). Estetychnyj dosvid osoby. Formuvannja ta sfery vplyvu. Kyiv: Vyshha shk., 172.
8. Myropol's'ka, N., Nychkalo, S. et. al. (2006). Uroky hudozhn'o-estetychnogo cyklu v shkoli: navchannja i vyhovannja. Ternopil': Bogdan, 240.
9. Naumenko, S. (1998). Psihologija muzychnosti ta ii' formuvannja u molodshyh shkoljariv. Kyiv: KDPU, 158.
10. Padalka, G. (2008). Pedagogika mystectva (Teorija i metodyka vykladannja mystec'kyh dyscyplin). Kyiv: Osvita Ukrainy, 274.
11. Rostovs'kyj, O. (2007). Aktual'ni problemy suchasnoi' muzychno-pedagogichnoi' osvity. Teoretychni ta metodychni zasady nepererвної' mystec'koi' osvity, 21–22.
12. Hljebnykova, L. (2000). Robota z profesijnym dytjachym horom. Pochatkova shkola, 11, 47–49.
13. Rostovs'kyj, O. (1997). Pedagogika muzychnogo sprjmannja. Kyiv: IZMN, 256.
14. Rudnyc'ka, O. (2005). Pedagogika: zagal'na ta mystec'ka. Ternopil': Bogdan, 360.
15. Shholokova, O. (2004). Osoblyvosti pidgotovky studentiv-magistrantiv u systemi mystec'koi' osvity. Pedagogika i psihologija profesijnoi' osvity, 4, 151–158.
16. Kozyr, A. V. (2008). Profesijna majstemist' uchiteliv muzyky: teorija i praktyka formuvannja v systemi bagatorivnevoi' osvity. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Dragomanova, 380.

17. Turchyn, T. M. (2013). Organizacijno-metodychna model' modernizacii' pochatkovoї muzychnoi' osvity. Chernigiv: Chernigivs'kyj oblasnyj instytut pisljadyploynoї pedagogichnoi' osvity imeni K. D. Ushyns'kogo, 112.

18. Turchyn, T. M. (2013). Pochatkova muzychna osvita: problemy modernizacii'. Chernigiv: PAT "PVK "Desna", 368.

19. Turchyn, T.; Pobirchenko, N. S. (Ed.) et. al. (2013). Specyfika pidgotovky uchyteliv muzyky do innovacijnoi' pedagogichnoi' dijal'nosti v pochatkovij shkoli. Problemy pidgotovky suchasnoho vchytelja. Uman': FOP Zhovtyj O. O., 7, 131–137.

20. Kruteckij, P. (1987). Jesteticheskoe vospitanie. Moscow: Znanie, 234.

Дата надходження рукопису 17.08.2016

**Турчин Тамара Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри, кафедра теорії та методики мистецького навчання, Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, Україна, 14013  
E-mail: TamaraT2013@mail.ru

УДК 378.147

## АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕЧНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА В КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

© С. П. Гвоздїй

*У статті розглянуто систему позааудиторної діяльності для формування культури безпечної життєдіяльності. Побудована схема організації системи позааудиторної діяльності студента залежно від: змісту та способу подання інформації; кількості учасників; співвідношення до аудиторних занять; організатора. Наводяться приклади колективної, групової, індивідуальної позааудиторної діяльності. Доводиться ефективність та важливість такої діяльності в освітньому процесі класичного університету*  
**Ключові слова:** позааудиторна діяльність, культура безпечної життєдіяльності, багаторівневий комплексний тренінг, самостійна робота

*The complicated situation in the East of Ukraine, unpredictable terrorist threats in European countries proves the necessity to study the questions of safety in all educational institutions. The important role in the process of teaching the questions of safety is given to educational process in higher educational institutions (curricular/extracurricular activity).*

*In the work of many scientists is reflected the value of extracurricular activity in upbringing function and as to the development of personal qualities of students of the higher educational institution. The attention of researchers is paid to the extracurricular activity in technical, pedagogical, agrarian and other HEIs. But the role of extracurricular students' activity for the formation of culture of safe life activity in classical universities stays undetermined. The aim of the work: to prove the necessity of using the system of extracurricular activity at formation of culture of safe life activity in the classical university.*

*The author emphasizes that person is formed by the way of mastering and appropriation of the socially elaborated experience by individual through the process of feeling or living a situation. The constructed scheme of organization of the student's extracurricular activity system depends on: content and way of giving information; number of participants; relation to curricular activities' organizer of extracurricular activity. The examples of collective, group, individual extracurricular activity are given. The possibility of using the multilevel complex training for formation of safe life activity culture is demonstrated. The effectiveness of students' extracurricular activity is proved by the high rates of participation in scientific work and conferences of the different levels, prize places at Ukrainian and International students' Olympiads in the safety of life activity. The work of "Club of safe and healthy life style" for the students of different specialties of the university is founded.*

*Just the system approach to the extracurricular students' activity with detailed step-by-step elaboration allows play the role of instrument for the integration and implementation of the different forms, methods, means of the learning-upbringing activity in educational process of the classical university for formation of the safe life activity culture*

**Keywords:** extracurricular activity, safe life activity culture, multilevel complex training, independent work

### 1. Вступ

Сучасний стан безпеки хвилює населення всього світу. Складна ситуація на сході України, непередбачувані терористичні загрози у країнах Європи підкреслює актуальність вивчення питань безпеки у

всіх ланках навчальних закладів для запобігання та, у разі настання надзвичайної події, адекватної поведінки в ній. Велику роль у процесі навчання питанням безпеки віддається освітньому процесу у вищих навчальних закладах (аудиторна/позааудиторна діяль-